

Dejan Donev, MA

University "Sts. Cyril and Metodij" - Skopje

Faculty of philosophy

**ETHICS OF St. CLIMENT FROM OHRID, or
EDUCATION AS A WAY OF UNDERSTANDING THE WORLD
AS A MANIFESTATION OF GOD**

The culture and its results depends and on the ethics of people that represent it. This claim bases on the experience from the creation of culture from territory from which I origin and which giving a literacy to the very important part of Europe gave them and a way of understanding the world. That kind of ethics is the ethics of St. Climent (mostly known in international literature as St. Clement from Ohrid)...

In the moment when God bless us with ability to write and read, in the same moment it blessed us with the obligation of doing good (well) to the others. In another words, He blessed us with ability to recognize that if we want to rich Him, we must avoid evil. Understanding this it wasn't difficult for St. Climent to go step forward from the pure acceptance of the general ethical postulate, announcing: it isn't enough to run from the evil acting, but in the same time we must dedicate ourselves of doing good. This brings him to the ethics of acting which is:

- ethics of offering knowledge's;
- through knowledge to God in ourselves for God for ourselves;
- ethics of creation personal identities and recognizing and respecting others identities and sovereignty;
- absents of interdisciplinary based thinking of this kind of role of ethics in this territories and the consequences from this as a possibility for global conflict of cultures.

ETIKA SVETOG KLIMENTA OHRIDSKOGA - OBRAZOVANJEM DO RAZUMJEVANJE SVIJETA KAO MANIFESTACIJA BOGA

Kulturu i njen dosijeg ovise i od etike ljudi koji ju stvaraju. Konstatacija se temelji na iskustvu stvaranja kulture tla sa kojeg potičem, i koje je velikom djelu Europe *dajugi mu pismenost ponudilo i etiku našina razumjevanja svijeta*. Primjer konkretne realizacije takove etike je etika postupanja Svetoga Klimenta Ohridskog, koga Haralapie Polenakovi}, u ovom kontekstu, opisuje kao "čovnanog borca protivu mraka i zaostalosti".¹ Polenakovi} isti~e da se nije samo stalo na tome, ve} da se oti{lo i dalje u ovom {tovanju, podvla~e}i da se tijekom vremena od obi~nih pri~a o zaslugama Klimenta Ohridskoga za prosve}ivanje naroda i njegovoga uvo|enja u prostor blagokoristi od spoznaje `rtve Razapetoga, pre{lo na odu{evljeno veli~anje njegove uloge u razbijanju stjene mraka i neznanja, da bi se tijekom makedonske prerodbe u 19. stolje}u ime svetca Klimenta bude glavni steg na zastavi borbe za povratak sopstvenom identitetu i kulturi, kao preduvjetom pu}anskog i nacionalnoga prosve}enja i osve}enja.² Kliment Ohridski ne bi imao ovo mjesto u kulturnoj povjesti, ne samo moga naroda, da nije ~injenice da je zajedno sa Svetim Naumom jedan od utemeljiva~a prvih slavenskih manastira kao kulturnih i `ivotnih centara, a jo{ vi{e kao tvorac prvoga Europskoga Univerziteta, stvorenog ~itava dva stole}a prije Bolonjskoga.³

* * *

No, da bi uistinu razumjeli {to je i tko je Kliment Ohridski i {to je i kakova je i njegova uloga i uloga njegove etike u utemeljenju razumjevanje univerzalnosti eti~kih vrijednosti i aksiolo{kog sistema iz toga, ovdje je mjesto da se malo pozabavimo njegovim `ivotom i konkretnim aktivnostima.

¹ Харалампие Поленаковиќ, *Творциџе на словенската џисменосџи*, Мисла, Скопје, 1985, стр. 148.

² Харалампие Поленаковиќ, *op. cit.*, стр. 275-276.

³ Советска медицинска енциклопедија, Том 17, Москва, 1960, стр. 437.

Iako je malo povjesno proverljivih podataka o `ivotu Klimenta Ohridskoga, u nauci se rekonstrukcija njegovoga `ivota uglavnom temelji na djelu "Cjelosna Klimentova `itologija" (*Просїраноїо Климентїово жиїїие*), napisana na gr~kom od ohridskoga arhiepiskopa Teofilakta, u posljednjem desetlje}u 11. stole}a. I pored toga {to je Teofilakt detaljno opisivao `ivotne aktivnosti Klimentove, u njegovom se djelu ne mogu prona}i podatci o godini njegovoga ro|enja niti pak o roditeljima i ro|acima, a jo{ manje o tome kome je narodu podrijetlom pripadao. Mnogi su nau~nici poku{ali odgovoriti na ova pitanja, na `alost bez uspjeha. Razlozi tome su, kao {to navodi Haralampie Polenakovi}, "}"utanje izvora u odnosu na ova pitanja za koja su, o~igledno smatrali da su manje va`na."⁴ I pored pomanjkanja sigurnih podataka, na osnovu metode uporedbe, smatra se da se rodio negdje oko 830. godine. Jedini sigurni podatak o njemu koji daje Teofilakt, a koji ni jedan kasniji izvor ne osporava, jeste da je Kliment Ohridski bio pokopan 27. srpnja 916. godine u manastiru ~ij osniva~ jeste, u Ohridu, kao prvi slovenski episkop⁵ na Balkanu me|u Bizantiskim episkopima u granicama Bugarske dr`ave koje tada vladala i Makedonijom.

^injenica je da je malo biografskih podataka o Klimentu, no to nije bio razlog da se u proteklih 150 godina ne prou~ava i njegova knji`evna zaostav{tina koja je podjeljena u dve grupe. U prvoj, manjoj grupi, jeste 15 tekstova koji se pripisuju Klimentu na osnovu njegovog li~nog upisivanja ispod njih. U drugoj, ve}oj grupi, je 50 tekstova za koje se sa manjom ili ve}om sigurno{u mo`e tvrditi da su djelo njegovoga pera. Autorstvo ovih tekstova se pripisuje Klimentu na osnovu njegovih biografa kao {to su Teofilakt, autor najzna~ajnijeg izvora za prou~avanje Klimenta, i Dimitrija Homatijan, autora "Povjest sa`etka `ivota Klimentovog" (*Крайїкоїо Климентїово жиїїие*), koji ne propu{taju da podvuku ~injenicu da je Klimentova spisateljska aktivnost i bogata i raznovrsna.

Bilo kako bilo, i pored ~estih prepisa i tiskanja radova Svetoga Klimenta Ohridskoga, ni danas, na `alost, ne raspola`emo ni jednim kompletnim kriti~kim izdanjem djela koja su zasigurno njegova, kao ni onih za koje se samo predpostavlja da ih je napisao. Iako se ne mo`e re}i da nije bilo blagorodnih poku{aja u tom pravcu, osobito ruskog nau~nika Vukola M. Undoljskoga, jedan od prvih koji je na svijetlost dana iznio Klimentova djela, ali koji, na `alost,

⁴ Харалампие Поленаковиќ, op. cit., str. 151.

⁵ Теофилакт, *Оїширниоїи живоїїооїис на Св. Климентї Охридски*, во книгата на МПЦ, *Свїїи Климентї Охридски 916-1966*, Св. Синод на МПЦ, Скопје, 1966, стр. 121.

nije uspio u nameri da ih vidi u potpunom izdanju. Razlozi tome su mnogostruki, od političkih, nacionalističkih, preko ekonomskih, do politike bugarske, grčke i srpske crkve.

No, izlaze li se svi ti rukopisi, jedno ostaje kao nesporna činjenica, a to je da je u svakom od njih funkcija etike i etičnosti u postupanju da bi se Bogu pripadalo, više nego istaknuta. A da je tome tako, jasno je da izlaze i sve njegove tekstove, takoreći na svakoj stranici, možemo prepoznati suštinu njegovog postojanja i djelanja, a to je svima ukazati i pokazati, i vjernicima i svjetenicima, da nema ničeg goreg doli moralne nesvjesnosti i da ona vodi u nepovrat bez uzdignuća, jer se svatko onaj tko vjeruje da je njegova nemoralnost pročišćena vara i da joj više vara samoga sebe da je takvim postupanjem, zadovoljan zemaljskim, sebi mjesto većno kupiti. Ili kako to Sveti Kliment Ohridski, zna i da nam je besmrtnost ponuđena, kaže: "... nezavaravajmo se, smatrajući se besmrtnim, ne predajmo se grešnim nam djelima ovoga života ..." (**zaslužiti Bogu milost - D.D.**) Ili, kao što zna biti direktniji, potječe nas da: "Onaj tko se odao ovom životu, taj Bogu neprijatelj postaje i gubitelj duše svoje."⁶ A da jasniji bi bio što pod tim podrazumjeva i zašto se Bogu dao na životom života svoga, nadodaje: "Dobro je, braćo, neporočnim životom završiti ovaj život, a zlo je vječitu muku zadobiti." (**postupanjem u ovom životu - D.D.**)⁷

Iz ovoga je jasan Klimentov stav da on nemoralnost smatra suprotnom čovjekovom biću (jer načinio sam ga po naličju svom); da je smatra negacijom suštine takovoga bića, jer je duboko ubjeđen da podavanje porivu uništavanja-negativitetu nužno vodi uništenju čovjekove egzistencije kao Božjeg stvorenja, budući da time uništava ono što je u njemu od Boga. Direktnije rečeno jasno je da su Klimentovi tekstovi ne samo moralni poučak, već da su mnogi od njih i izvanredne etičke rasprave kao i osnova za njih, a koje su i dan danji, aktualne. Da je Kliment i moralno i etički ostvaren, i u postupanju i u pisanju, govori i činjenica da on ne zaboravlja Svetom Kirilu zahvaliti ne samo za opismenjavanje koje mu je "odagnalo nerazumno sljepilo sa očiju"⁸, već i za moralne pouke koje su mu "razagnale mrak srca"⁹.

Prethodno jasno pokazuje da su za Klimenta Ohridskoga mudrost i put ka Bogu mogući i ukoliko etičnost određuje nam prvilnost izvršenja od Boga daha nam datog, i Bogu posvećenoga i

⁶ Климент Охридски, *Похвали и поуки*, "Поука за светиот апостол Марко", Табернакул, Скопје, 1996, стр. 110.

⁷ Климент Охридски, *op. cit.*, "Поука за денот во спомен на светите апостоли", стр. 113.

⁸ Климент Охридски, *op. cit.*, "Похвала на нашиот блажен отец и учител словенски Кирил Филозофот", стр. 28.

⁹ Ibid.

da tu istinu ne treba samo napisati nego da je svojim `ivotom i postupcima treba {iriti. Pa tako, ne samo da je jasno da je Klimentovo `ivotno opredeljenje - {irenje istine o Bogu i otkrivanje istoga u sebi o njemu, ve} je jasno i to da nas ne treba ~uditi {to je za ostvarivanje ovakovoga opredeljenja da praktikuje etiku koja je u svojoj biti, neovisno od toga da je religiozno motivisana i odre|ena, jeste etika koja je po kona~nom rezultatu i po manifestaciji - Univerzalna etika. *Univerzalna je po svojoj samerenosti ~ovjeku i potrebi da od njega stvori bi}e od Boga i Bogom ispunjeno, da bi Boga shvatio kao izvornika univerzalnih eti~kih vrijednosti, tj. kao vrhovnog (biorazloga) ETOS-a, a ne samo kao Svetvorca i Sveodre|iva~a.*¹⁰

Da bi ta etika bila takova, Sveti Kliment nudi saznanje o Bogu i njegovo spoznavanje¹¹, ali ujedno nudi i mogu}nost slobodnog izbora, ne samo kako }e se do}i do Boga u sebi¹², ve} ho}e li se i spoznati da je Bog u svakom od nas i od nas za svakoga, tj. da li }emo se, daju}i se drugima, vratiti se Bogu. Naime, Kliment je govorio: "Mi vjerujemo da Duh proizlazi iz Oca i da je Otac Sinu njegov razlog i izvoditelj, ali da je prisutan u Sinu i da se uvijek putem Njega razdaje dostojnima. Me|utim, jedno je izla`enje, a drugo je razdavanje. Prvo obja{njava na~in postojanja Duha, jer kao {to je Sin od Oca po ro|enju, tako je Duh po proizlasku iz Njega. Davanje ne obja{njava na~in postojanja, no pokazuje oboga}enje i razdavanje".¹³

Ovakovo propovedanje utemeljuje etiku koja, i od onog koji ju provodi i od onog koji ju usvaja, prije svega tra`i spremnost ne samo usvajanje novih ~injenica, ve} i njihovu spoznaju. Ovime se ~ovjek dovodi u situaciju da proverava i svoj dotadanji kulturno-eti~ki sistem, da se odre|uje spram njega, ali i da promi{lja o tome da li }e, prihvataju}i nova saznanja, po~eti da raste do Boga za Boga i zbog Boga, ili }e odbiti tu mogu}nost. U tu svrhu, kao {to navodi Teofilakt, Kliment propoveda "Bo`je spasenje i sa svima besedi o spasonosnosti Bo`jih zapovesti

¹⁰ To zna~i da ~ovjek dosegne sebe kao ~ovjeka ispunjenog Bogom, kao ~ovjek koji }e prihvatiti, `ivjeti, rasti i koregirati se spram univerzalnih eti~kih vrijednosti, makar nazvali ih "10 zapovjesti", ali pri tom misle}i na ispunjenje svakog od nas {to ~ovjekom se ima pravo nazvati, Bo`jom milo}u, kao dar Bo`ji da bi Boga mogao shvatiti kao ovoplo}enje esencije onog {to univerzalno }u eti~kih vrijednosti nazivamo bivstvo-bitavstvomestvovanjem esencije {to nam je darovana. Ili, dnevnim govorom re~eno, do}i do sebe, u sebi, za sebe, do drugih oslobo|enim Gospodara devetoga kruga - mamitelja na{ega koji je u stanju osloboditi se sebe i poriva svoga da uzdigne se do jednakosti da bi pao - `ivotinjskog.

¹¹ Preciznije re~eno, Klimentov je vrhunski eti~ki stav da se do saznanja o Bogu jedino mo`e do}i preko osposobljenosti da se slova ne ~itaju kao grafi~ki znaci koji se mogu pretvoriti u zvuci sastav, ve} kao na~in ~itanja znakova da bi se prepoznala Njegova prisutnost u njima.

¹² Ovo pak poti~e razmi{ljanje da li je veza sa Bogom jednosmjerna ili dvosmjerna. Da li nam je za tu vezu potrebno posredni{tvo putem Crkve, koja pogleda li se njena povjest i prije 1054. i docnije vi{e pretendira na klju~ predat joj, no na to da klju~ iskoristi da svatko od nas Boga spozna ne kao cilj, ve} kao razlog postojanja, {to bi nas trebalo dovesti do razmi{ljanja ho}emo li upotrebiti `ivot nam dat kao uplatnicu po receptu crkava ili }emo shvatiti da ukoliko neulo`imo sebe u drugima postojanje nam gubi smisao.

¹³ Теофилакт, op. cit., 102.

i Bo`jih istina ube}uju}i ih da je pobo`ni `ivot bez zdravog u~enja u biti neplodan, ali i u~enje bez u `ivotu `ivljenoga ne vodi ve~nosti".¹⁴ Znaju}i ovo, Kliment za svoju osnovnu du`nost smatra ~upanje sujevjerja i poro~nosti u narodu, kao temelj zdravom eti~kom `ivotu koje }e dovesti do bioeti~kog razumjevanje svijeta.

Preciznije re~eno, znaju}i za koga radi i ~iju *slavu* priprema, Kliment i prakti~no eti~ki razmi{lja i promi{ljeno u praksi provodi. On se ne zanosi obja{njavanjem neobja{njivih teolo{kih pitanja (koliko an}ela na vrh igle mogu stati), ne uranja u re{avanje nekih besmislenih teolo{kih filozofiranja o po~etku i kraju ~ovjekovoga bi}a, ve} jednostavnim razumljivim rje~ima propagira slovo Bo`je u korist pobjede nad zaostalo{u `ivlja i u moralnom i u materijalnom pogledu. U cilju toga, {to je sasvama razumljivo u vrijeme u kojem je djelovao, Kliment se slu`i raspolo`ivom kr{anskom literaturom odabiru}i ona djela u kojima heroji tadanje literature se znaju odre}i povla|ivanju tjelesnosti, priklanjaju}i se tako pobjedi duha i postupaju}i upravo onako kako nas Stvoritelj u~i `rtvovanjem Svojega za uzvjerovale, da bi i oni do{li do onoga zbog ~ega ga je `rtvovao, tj. oslobo|enosti u Duhu neophodne do svijesti o svojem postojanju kao du`nosti prema drugima.

Iako prethodno mo`e zvuci preop}enito, ipak, ono to~no odre|uje vrijednosni sistem etike iz kojeg i za koji Sveti Kliment djela. Naime, Sveti Kliment, nude}i saznanje o Bogu i njegovo spoznavanje, ukazuju}i na to da nije dovoljno da se zna, ve} treba i koristiti saznano uzviknuv{i: "Nemojmo samo be`ati od zla, ve} ~inimo i dobro!"¹⁵ - on ustvari poziva na odgovornost svakog od nas za svakog, i pred sobom i pred Bogom.¹⁶ Poziva na odgovornost ne u smislu da i druge moramo navesti-prisiliti da ~ine ono {to mi ~inimo, na na~in na koji ~inimo, da misle ono {to mi mislimo, da vjeruju u istoga Boga na isti na~in kao i mi ..., ve} {ire}i polje saznanja i spoznaja otvara mogu}nost svakog od nas da do|e do Boga u sebi za Boga, ali ujedno i o onom {to treba ~initi da svijet bude u skladu sa Bo`jom nakanom o njemu.

Konkretnije, govore}i i promi{laju}i o Klimentovoj etici, treba re}i slede}e:

Rije{iv}i se da `ivot posveti Bogu i da u ime Boga djela za Boga, Sveti Kliment ~ini iskorak dalje time {to prakti~no provodi zapovjest: "Ljubi bli`njega svoga kao samog

¹⁴ Теофилакт, оп. cit., 118.

¹⁵ Климент Охридски, оп. cit., "Поука за апостол Марко", стр. 110; како и во "Поука за спомен на апостол или маченик", стр. 151.

¹⁶ A da bi razumljiviji bio onima kojima se obra}a i kojima `ivot posve}uje, uzvikuje: "Kloni se zla i dobro ~ini!". Taj uzvik sublimat je onoga {to nam Bog stvoriv}i nas nudi nam. Druga~ije re~eno, Sveti Kliment Ohridski daje pou~ak kako svatko od nas do Boga u sebi za Boga mo`e do}i prakti~no, dr`e}i se ove po{tapalice u trenutku sumnje i isku{enja koje nam nudi Gospodar Devetoga Kruga.

sebe!" otvaraju}i Ohridski Univerzitet na kojem se ne izu~ava samo slovo Bo`je ve} i niz prakti~nih nauka o od Boga stvorenoga. Time ujedno udara temelje dru{tvene evolucije kao osnove dru{tvenim promjenama koje }e nas na kraju dovesti do dru{tva ravnopravnih sau~esnika u njegovom stvaranju. Da bi do kraja bio jasan ovaj eti~ko-sociolo{ki i socijalni aspekt njegovog djelanja, ovdje bih pomenuo da je Sveti Kliment, shodno povjesnim, socijalnim i politi~kim okolnostima, nije bio u mogu}nosti da di`e revolucije, ali svijestan da smo svi jednaki pred Bogom, smatrao je da i svi trebamo biti jednaki u dru{tvu, a takovi mo`emo biti samo ukoliko svi imamo jednaku {ansu za znanje i spoznanje, kao preduvjete za bolji i eti~ki kvalitetniji `ivot.

Da bi bilo jasnije prethodno re~eno, konsekventno izvedeno to zna~i da se podizanjem stupnja prakti~nih znanja i spoznaja evolutivno razvija dio dru{tva koji }e, mno`e}i se, uve}ati broj onih koji }e stvoriti uslove koji }e dovesti do dru{tvenih promjena u smislu jednakosti svih ljudskih bi}a. U ovom kontekstu, kao {to podvla~i Kiril Temkov, "ushi}uje njegova briga za du`nost koju obavlja i za vjernike poverene mu, za grad Ohrid nad kojim se trudio uspostaviti Bo`ji blagoslov¹⁷, o ljudima koji su od njega o~ekivali rije~, savjet i pouku"¹⁸.

U cilju toga, osniva pravoslavnu slavensku narodnu crkvu preko koje {iri prosvjetu i kulturu, ne samo u Makedoniji, ve} i u zemljama ostalih Slavena. No ono {to ushi}uje i dokazuje eti~ku opravdanost djelanja Svetoga Klimenta Ohridskoga i njegovu vjernost i Bo`jem poslanju i Bo`jem daru datom za sve, neovisno o jezi~koj ili drugoj pripadnosti, jeste da je on to u~inio nenaru{avaju}i ni identitet, ni suverenitet crkve kojoj se pripada, ali i narodu kome se Bo`ja re~ privodi. Rizikuju}i da do|e u sukob sa oficijelnom tvrdnjom da se INRI i onaj ko je razapet ispod toga mogu tuma~iti samo na tri jezika, Sveti Kliment Ohridski, svijestan da se do ~ovjekova srca i otvaranje istog za Boga dolazi govore}i mu njegovim jezikom i iz njegovog svijeta, sasvama pravilno odlu~uje da zaboravi trojezi~nike ispravno odlu~iv{i ({to je povjest {irenja slova Bo`jega me| slavenskim `ivljem dokazala), da istinu o Ocu, Sinu i Duhu propovjeda i da narod u~i

¹⁷ A da je u tome uspio govori i ~injenica da su ga gra|ani grada Ohrida i Ohridska Arhiepiskopija, danas znana kako Makedonska autokefalna pravoslavna crkva, ista ona od koje su neke kasnije crkve tra`ili suglasnost da bi se vaspostavile, proglasili svetcem za{titnikom svoga grada. - D. D. PRIM.AUT.

¹⁸ Кирил Темков, "Етичките погледи на Свети Климент Охридски", предавање за III година на студиите по философија на Институтот за философија по предметот Етика, Филозофски факултет, 2006.

na njegovom jeziku. Na kraju krajeva njemu i nije bilo potrebno oficijelno odobrenje jer znano je da je Krist zapovjedio da se Jevan|elje propoveda svim narodima¹⁹, a da bi se to ispunilo, Sveti je Duh, na dan pedesetnice, si{ao i apostolima dao snagu da ga propovedaju slu`e}i se jezikom naroda koga do portala Carstva Nebeskog treba dovesti.²⁰ Polaze}i od ovakovog razumjevanja Jevan|elja, Kliment prakti~no pokazuje i dokazuje da je Krista spasitelja i Boga razumjeo onako upravo kako nam se oni i ukazuju, t.j. kao Krist spasitelj i Bog od Boga svima.²¹ No ono {to je va`nije to je da je iz rije~i Bo`je razumjeo da ne samo da ne treba negirati narode i njihove razli~itosti, ve} da ne treba stvarati privilegovane koji }e vladati nad nekim drugima.²² To pokazuje da se njegova etika bazira na Bo`jem razumjevanju razli~itosti i da je shvatio da ih je Bog stvorio ne iz zabave ve} iz potrebe da se ujedinjuju}i se u razlikama spozna raznolikost i svijeta i Bo`je pojavnosti, no {to je va`nije Bo`je nakane da ujedinito li se u tim razlikama mo`emo pokazati njegovu cjelovitost, ili druga~ije re~eno, ujedinito li se u razlikama mo`emo pokazati univerzalnost tvrdnje da u svakom od nas eti~nost jeste ro|enjem. Time bi ne samo do{li do onoga {to se u modernim vremenima zove globalizacijom, ve} do ne~ega mnogo bitnije i u ona i u dana{nja vremena, a to je jedinstvo u Bogu (ma kako ga zvali), u ljubavi i pravdi i pravednosti za svakog, ne samo kao kr{}ansku obavezju, ve} kao dug svakog ~ovjeka svakom ~ovjeku do Boga u sebi, za sebe, iz sebe.²³

Iz dana{njeg konteksta gledano, ovakova etika u biti zna~i zalaganje za pravo svakoga na slobodni izbor, kako }e i ~ime }e `ivjeti, {to ustvari zna~i da je fundament ovakove etike ne samo razumjevanje sebe kao Bo`jeg hrama, ve} prihvatanje svakog kao takovog. To, pak, konsekventno vodi ka spremnosti na dijalog do me|usobnog razumjevanja svakog sa svakim. Ali ne dijaloga na bazi gole argumentacije tipa "postoji -

¹⁹ Свето Евангелие според Матеј 28. 19-20. *Светѝо ѱисмо*, Второ издание, Британско и инострано библиско друштво - Свиндон во соработка со Македонска книга, Скопје, 1991.

²⁰ Дела на светите апостоли од светиот апостол Лука 2. 1-18. *Светѝо ѱисмо*, Второ издание, Британско и инострано библиско друштво - Свиндон во соработка со Македонска книга, Скопје, 1991.

²¹ Послание на светиот апостол Павле до Римјаните 10. 12. *Светѝо ѱисмо*, Второ издание, Британско и инострано библиско друштво - Свиндон во соработка со Македонска книга, Скопје, 1991.

²² Трајан Митревски, во книгата на МПЦ, *Светѝи Клименти Охридски 916-1966*, Св. Синод на МПЦ, Скопје, 1966, стр. 66-67.

²³ Da je Kliment svojim `ivotom i djelom to pokazao i dokazao kao jedini na~in bogoslu`enja pokazuju ne samo autori koji su pisali o njemu, ve} i ~injenica da je njegov kult i dan danji negovan u mnogim zemljama slavenskoga prostora.

ne postoji", ili pak "dobro je - lo {e je", ve} kroz dijalog koji vodi do otkrivanja potreban- znanja-na~ina vlastitog spoznavanja i razumjevanja argumenata onog naspram nas.

Svijestan toga da saznanje u bilo kojoj formi ostaje samo mogu}nost ukoliko se ne umno`e na~ini njegovog {irenja, a dosljedan svijesti da je saznanje sveop}e vlasni {tvo, {to govori o etici za koju i u ime koje djela, Sveti Kliment kao dobar metodi~ar i metodolog, da bi saznanje o Bogu i svijetu bilo dostupno svatkom, revidira ponu}eno pismo da bi do{ao do realne pismenosti. Naime, revidira Glagoljicu grafi~ki i oblikuje ju, suglasno mentalno-eti~kom sklopu narodima kojima treba da slu`i kao sredstvo za komunikaciju, ne sa Bogom ve} da bi spoznali Boga u sebi. Ovakav pristup grafi~kom izrazu misli o Bogu i za Boga, nije samo usljed toga {to intuitivno }uti da svaki znak kao informacija mo`e biti prihva}en i dorasti do spoznaje, samo ukoliko je primjeren i sameren prostorno-mentalnom habitusu korisnika, ve} i s toga {to pismenost vidi kao put ka istini.

Da je Kliment pismenost shvatao kao put ka istini, potvr}uje i ve} pomenuti Teofilakt koji navodi: "Nikad ga nismo vidjeli dokoli~nog; ili je u~io djecu i to na razne na~ine - jednima je pokazivao forme slova, drugima obja}njavao smisao napisanog, a tre}ima je vodio ruku da bi pisali. Ponekad je obavljao i dva posla istovremeno: pisao je, a djeci propovjedaao znanje".²⁴

Upravo iz ovog Teofilaktovog navoda o u~iteljskoj djelatnosti Klimenta Ohridskoga mo`e se zaklju~iti i o jo{ ne~em kada je rije~ o ovom utemeljiva~u ne samo makedonske pismenosti i etike. Naime, analiziraju}i njegove konkretne aktivnosti sasvama je jasno da je izraz "~edo Bo`je" shvatio u smislu toga da se do ~ovjeka sa Bogom u sebi, iz sebe, do Boga, ne mo`e sti}i ukoliko se njegovom odgoju ne posvijeti pa`nja jo{ od prvog udisaja.

Ova primjedba va`i i za jo{ jedan na{ stav o Klimentu i etici koju je zastupao. Naime, ni ovog teksta ne bi bilo da nije takovog postupanja, tj. da nije svijesti kod onih koji stvaraju djecu da ih opismenavaju}i osposobljavaju ne samo da prime slovo Bo`je, ve} da spoznav{i ga u sebi i sebe podrediv{i da bi ono bilo i dio drugih, mogu sti}i dalje od svojih otaca, to~nije, do onoga {to smo danas: ljudi koji, na sre}u, sve vi{e pitaju sebe ~emu im svo slovo znanje ako ga ne koriste da bi Boga prepoznali u sebi i u drugog i u

²⁴ Теофилакт, оп. cit., 119.

zajedni{tvu sa onim drugim stigli do Njega. Preciznije re~eno: ~emu nam svo slovo-
znanje ako svojim ~itanjem ne stignemo do spoznaje sebe kao postojanje du`no da bude
podre|eno stvaranju takvih odnosa u svijetu i u proizvodnji ekonomija koje }e nas dovesti
do onoga zbog ~ega smo i mo`da prisutni na ovom planetu: do bioeti~kog pona{anja i
postupanja zbog svijesti da se samo {tovanjem darovanim nam mo`e opravdati svoje
postojanje i za sebe i za druge.

Neovisno o tome koju }emo profesiju odabrati, Klimentovo pona{anje je pokaz i
dokaz toga da nije samo na nama, jednome, da se pokazujemo kao Bogom odabrane da
druge pou~imo, ve} da te druge osposobimo da nau~eno spoznaju i saznano prenesu kao
znanje i drugima. Da je tome tako pokazuje i Klimentova konkretna aktivnost u {irenju
prosvjete koja se nije ograni~avala samo na pou~avanje ~itanju slova, ve} je isto to
nastojao preneti i na sve{testvo i kler²⁵ svijestan toga da "riza" koju nose jeste jo{ jedan
argumenat plus da bi se neuki narod opismenio ne samo da bi mogao ~itati slovo Bo`je,
ve} da ~ita i znakove u svijetu i prirodi koji }e mu omogu}iti ne da se boji prirode i njoj
da se klanja paganski, ve} da njome vlada kao djelom sebe o Boga datog da bi Bogu se
vratilo {tuju}i i biomasu i biopotencijal iz nje.²⁶

Ono {to Svetoga Klimenta ~ini aktualnim, u odnosu na prethodno re~eno, a
vode}i ra~una o slede}em stavu, i onda i danas, je ~injenica da je svojim postupanjem, i
etikom kojom je motivisan, ponudio razrije{enje jo{ jednog eti~kog problema i onda i
danas: naime, svojim djelanjem i rezultatom iz toga dovodi do saznanja *da nema jedinstva
ni u Bogu, ni za Boga, ni u dru{tvu, ni za dru{tvo bez {tovanja individualnog suvereniteta
i identiteta svatkog Bo`jeg stvora!* Upravo u tome i jeste univerzalnost Klimentove etike,
jer saznanje o Bogu i njegovo spoznavanje kao osve{}enost jedne sredine, prevodi na
jezik druge, omogu}uju}i i toj sredini da sebe osjeti kao dio Sve-Boga, ali da ujedno i,
{tuju}i vlastito kulturno nasle|e, spozna sebe i kao skupinu li~nih entiteta i identiteta, no

²⁵ U tom smislu je i Klimentov iskaz: "I `upniku i ocu i episkopu prilje`e da pou~ava ljude od Boga mu poverene, a
on, prvi me|u drugima, od zla bje`ati mora... Episkop besporo~at biti mora, jer poslanik Bo`ji jest, da ne uga|a sebi,
da ne gnevi se, da pi}u ne odaje se, zlobi se ne podaje, lakomost darovima ne da povodima, ve} dobroprimatelja, da
od pravednosti polaze}i poma`e doverenima mu pou~avaju}i i time... Da ute{iteljstvo mo} bude dav{i mo} snazi da
opstnu, sam sebi i u svemu da djelom primjer bude...". (Климент Охридски, *Похвали и ѱоуки*, "Поука кон
епископите и поповите", Табернакул, Скопје, 1996, стр. 156.)

²⁶ U kontekst ovoga, o pismenosti govore}i, kao na~ina spoznaja, ne slu~ajno Kliment je pomenut kao prvi
obznanitelj znanja makedonskim slavenima. Ovdje se insistira na rije~i "obznanitelj", a ne "u~itelj" jer rije~
"obznanitelj" ukazuje da te ne u~im da ponavlja{ nego da obznaniv{i ti nau~i{ misliti i vrijednovati obznaneno ti.
(Трајан Митревски, op. cit., str. 28.)

ne manje i kao skup suvereniteta koji će odriču se djela svojega suvereniteta moći staviti sebe u službu drugoga da bi mogli ispuniti svoju ulogu kao Božje sazdanje - imiti dobro drugom - jer imiti dobro drugom treba jer ti je dobrina od Boga data da je drugom daje!

Ovakav stav ka pismenosti i opismenjavanju, tj. uzeti kao put ka istini, vodi Svetoga Klimenta ka jednoj imjenici, a to je da je spoznao da: da bi se došlo do Boga nije dovoljno samo pročitati Bibliju, moći tumačiti je suglasno momentalnim potrebama onih koji određuju pravila igre, već smatra nužnim i određeni broj drugih znanja i spoznaja o vjekomskoj prirodi, pa tako organizira Univerzitet²⁷ na kojem je jedan od osnovnih predmeta izučavanja - izučavanje vjekomskoga zdravlja i načina njegovog očuvanja²⁸, ime u praksi primjenjuje antičko pravilo: "U zdravom tijelu, zdrav duh", ali ne zato što je idolopoklonički raspoložen ka takovoj filozofiji, već s toga što je etički osvećen dostupna što prihvataju i "pagansku filozofiju" ukazuje i dokazuje imenicu da nema te filozofije, te religije koja u sebi nema univerzalnih etičkih vrijednosti, samo je pitanje da li smo spremni otkriti ih kao takove i načiniti ih načinom sopstvenoga življenja ime bi stigli do sebe kao ono što nas je Bog stvorio - biće za stvaranje dobrina kao dokaz realiteta Boga.

Do kraja izvedena ova teza znači da je Klimentova etika, etika dokazivanja Božjeg stvarstva i njegove sveprisutnosti samo onda kada njegov hram - vjek, služiti ne hramu već Svetvorcu. Ovo pak ukazuje i pokazuje još jedan aspekt etike Svetoga Klimenta. Naime, imaju i zdravo tijelo, imaju i time i zdravi duh, možemo se i zdravo odnositi i ka sebi i ka drugima. Rigoroznije izrečeno, to znači da se u trenutku kad se budemo odlučili reproducirati se, mi možemo biti u stanju da zdravo promislimo o tome šta možemo reproducirati, kako možemo reproducirati i u ime vega i za što možemo reproducirati. Ovakovo

²⁷ Polazeći od toga, ne samo deklariraju se nego konkretno angažuju se, organizuje ono što je danas, bez obzira na pokušaje brisanje povjesti, prvim Univerzitetom na kome se osim slova Božjega, učini i ono što nam je od Boga dato - učini se kako da se to očuva za nasleđe.

²⁸ Da je tome tako sve reperne biblioteke slavenskoga kulturnoga i filozofskoga nasleđa (među kojima je jedan od najbogatiji Moskovski arhiv) potvrđuju da je Sveti Kliment Ohridski dosljedan rečenici Božjoj, tj. da zdrav samo služiti mu mogu, pišu tekstove sa medicinskim ukazivanjima kako se da održati zdravo tijelo da bi nam duh zdrav bio, do Boga u sebi, za Boga u drugima. Da je tome tako potvrđuju i sledeći tekstovi: "Словото на Св. врачѣ Кузман и Дамјан", "Закон соудни људем" и "Антропологија". То су djela u kojima Sveti Kliment Ohridski daje konkretna uputstva i za braćni život i za njegovu higijenu, a iz toga izvodi ukazivanje, govoreći o neophodnosti održavanja isto i u prostorima u kojima se živi, načini kako trebamo misliti, živjeti i time sebe opravdati kao bića koja danas streme se onom oko vega svi diskutuju - bioetički upravljana i određivana bića.

pak razmišljanje o etičkom pouku Svetoga Klimenta ukazuje da je Sveti Kliment prethodno preuzeo i dio bioetičkih stavova iz Staroga Zavjeta.

Ovakovo vrijednovanje Klimentove etike nije stoga što je Sveti Kliment utemeljivač jedne kulture i identiteta - makedonskog, već stoga što se samo preko takove etike, takovog ponašanja i razumjevanje funkcije Boga u svijetu i uvijek za Boga, putem nuđenja znanja i preko njih saznanja, svaki narod - nacija može doći do sebe kao takovih, da gradi svoj identitet i da usljed ovakovog svog utemeljivanja bude jasno zašto i kako je to ostvareno na prostorima sa kojih potičem da je tolerancija dio mentalnoga sklopa, a osjećanje pripadnosti, i pored neosporno nasiljnih utjecaja, ostalo dio razloga opstanka kao naroda. Drugim riječima, govoreći o Klimentovoj etici, jasno je da je riječ o etici koja razumjevaju i drugog omogućava razumjevanje sebe, a razumjevaju i sebe da uzmogne razumjeti Boga u sebi i da odabere hoće li i kako će slušati u tom hramu.²⁹

Ovo moguće razmatranje i razumjevanje etike Svetoga Klimenta nije samo iz potrebe da se promjeni način razumjevanje života svetaca, neovisno o njihovom beatifikatoru, već da bi se razumjela potreba za njima. Drugim riječima, ono što se uvijek zaboravlja kada se govori ili diskutuje o kulturnom i religijskom dijalogu, jeste činjenica da su svetcima oni koji se neopterećuju potrebom da zadovolje htijenja i potraživanje onih koji trenutno vladaju, već sopstvenu slobodu izbora podređuju slobodi drugih nudeći im znanja i spoznaje univerzalnih vrijednosti: Ljubav, Mir..., temeljnih riječi kojima se argumentira u ime Boga. Iako, ne rijetko, na žalost, i danas smo svjedoci nasilnog obogovljenja uvijek.

Sve prethodno rečeno je ustvari zbog toga što, neovisno o tome kako imenujemo Boga, jedno je sasvama sigurno, a to je da je Bog etika, ne kao skup normi i pretnji, već kao potreba da se ne isključimo iz svijeta i vječnog. Pa se zato, više ne radi o tome šta ćemo od Boga tražiti, već o tome šta ćemo mi učiniti da bi svatko mogao biti u milosti Božjoj.

²⁹ To Kirilu Temkovu daje za pravo da ustvrdi da: "Sveti Kliment nije samo veličanstveni moralist, ... već i naš (makedonski) obrazac. On jeste prvi i najbolji etičar u našoj kulturi." (Кирил Темков, "Етичките погледи на Свети Климент Охридски", предавање за III година на студиите по философија на Институтот за философија по предметот Етика, Филозофски факултет, 2006.)

Da bi zaključili ovu kratku temu mogućeg spoznavanja Sveti Klimentove etike, podsjetimo da se samo ovakvim odnosom ka sebi, za sebe, spram drugih i za druge, do Boga za Boga i u ime Boga, može doći do odgovora na pitanje koje povod je ovom tekstu: *jesmo li na svijetu od Boga dati milostu mu da bi nam netko propisivao pravila igre sa bioresursima zbog profita, ili smo da bi Boga u sebi našli, drugima put moguću pokazali, da bi zajedno do Boga stigli, da hvala mu kažemo što nas poučava kako da o bioresursima razmišljamo, i shodno tome postupamo odričući se i djela svojega komoditeta?*

Na žalost, odsustvo ili pomanjkanje ovakovog razumjevanje etike, a posebice interdisciplinarnog pristupa, osobito na ovim prostorima koji se ne mogu poaliti da im manjka uzeta krv u ime Boga, na žalost, još jedanput, dovodi nas u situaciju da tek sada, ili to nije, iznova, otkrivamo naše zajedničke korjene kao ljudska, etička bića, kao Božja stvorenja, no još više kao Božja promisao i nakana koja iz različitosti stvara zajedničke vrijednosti za svijet po Božjoj mjeri za uvijek.

* * *

POST SCRIPTUM: Prethodne stranice su nastale na osnovu izlaganja na simpoziju "Mediterranski korjeni filozofije" (27-29. ožujka 2008 u Splitu). Dobivši pismo kojim se pozivam da uzmem uče na ovom simpoziju, ono što me je oduševilo i nateralo da se odazovem jeste poziv da se svatko u svojoj sredini upita koliko je njegova sredina dala prostora univerzalnosti ponuđene nam etike preko glasnogovornika Božje riječi. Tako je i nastao ovaj tekst. No, ono što je bitnije, to je da je u istom tom pozivu stajalo i uputa da možda o nekim temama se može pisati i govoriti interdisciplinarno. Po vokaciji sam etičar i upravo zbog toga elim ukazati još na nekoliko stvari.

Pomanjkanje interdisciplinarnoga promišljanja uloge etike, a posebice etike kakovu je praktično provodio i učio Sveti Kliment Ohridski na ovim prostorima, često nas je dovodila u situacije međusobnog sukoba pri čemu smo zaboravili da upravo takovo razmišljanje i praktikovanje etike može nam pomoći u izbegavanju aveti koja prijete ovoj kuglici - globalni

sukob kultura usljed nedostatka spremnosti da se proučavaju međusobno i posljedice jedne kulture po drugu, jer ni jedna ne postoji sama za sebe ukoliko nije dio sveopćeg ljudskog nasleđa.

U tom smislu treba istaći da je Sveti Kliment Ohridski značajan ne samo za zemlju iz koje potječe - Makedonija, već i iz Srbije. Njegov značaj se ističe i po tome što je on, de facto, jedan od utemeljivača originalne slavenske književnosti time što je slavenskim narodima ostavio u nasleđe originalne radove koji, iako slave nesebičnost i samožrtvu onih koji su se dali u ime onog koji je razapet u ime svih nas, jesu značajni i po tome da daju i slike aktualnog života slavenskog društva u oblastima Kumevica i Velike. To je od osobitog značaja jer time je Kliment otvorio moreuz preko kojeg se slavensko more povezuje sa općem evropskim, omogućujući time i uzidavanje makedonske i sveslavenske kulture u sveopće civilizacijsko nasleđe ravnopravno sa ostalim europskim narodima u to doba, a iz toga za cijeli svijet danas. A to je ono o čemu sanja i čemu život posvećuje svaki istinski etički utemeljen i realizovan čovjek - preko Boga, za Boga, do Boga u sebi i za druge.³⁰

No, ako bi zaista htjeli da i drugačije posmatramo Klimenta i njegovu etiku, a i do kraja je razumjemo, ne samo kao Bogogovorenje svatkom da bi spoznao Boga, treba istaći još jedan aspekt njegove konkretizacije etike odgovornosti za tuji život. Naime, svijestan socijalno-ekonomske razine života u oblastima u kojima djela, a koji malo ostavljaju vremena za razmišljanje i razumjevanje Boga, sasvama pravilno zaključuje da se ta razina mora podići na viši stupanj. No ne ostaje samo na zaključku, već preuzima i konkretnu akciju. Naime upravo zahvaljujući Svetom Klimentu Ohridskom, cela Velika teritorija koja je bila prekrivena divljim drvećem, oplemenjena je voćkama i rastiњem koje donosi iz Grčke, a koje kalemi da bi ih prilagodio klimi gdje ih prenosi.³¹ Kako nam istoriski izvori ukazuju, rezultat te aktivnosti jeste da je Ohrid ne samo postao centar vjere već je postao i ekonomski neovisan o centru - Carigradu. To je pak, istom gradu, čiji zaštitnik je postao Sveti Kliment, tj. Ohridu, omogućilo da kasnije, tijekom 10., 11. i 12. stoljeća, de facto, na ovim prostorima postane treći Rim³², ne samo umjetno društvo u koja se i dan danas može vidjeti na zidovima po crkvama u gradu, koji za svaki dan

³⁰ Ovo vjerojatno daje za pravo Haralapiju Polenakoviću, jednom o najtemeljnijih proučavalaca Klimentovoga djela, da u knjizi "Творците на словенската писменост" (Мисла, Скопје, 1985, стр. 175.), podvуче da se je: "većno nemirni i bogorodoznali duh Svetoga Klimenta Ohridskoga razneo putem njegovih djela i učeničkim nasleđem slavenske, i ne samo slavenske narode". To samo pokazuje da se Kliment zaputio ka vrhu s kojeg se daleko vidi, ostavivši na tom etičkom vrhu i dan danji time što je svojim djelom pokazao da se visina do Boga dosjeće samo otvarajući prostor u drugome za Boga, do Boga.

³¹ [to znači da se bavio i konkretnom botanikom aktivno] u, a to pak ukazuje da je njegova bioetička svijest prisutna i određuje mu postupanje.

³² Трајан Митревски, op. cit., str. 50.

ima po jednu crkvu, ve} i po utjecaju koji je taj na~in slikarstva izvr{io i {ire, pa ~ak se i odrazio i direktno u Bizantskom docnijem stilu, a odatle i dalje u Italiji stvaraju}i osnovu Renesansi slikarstva, a time i mi {ljenja o etici i etici filozofije.

Isti~em ovu konkretnu aktivnost Klimentovu upravo zato {to je ona svojim rezultatom konkretan dokaz tome da se do univerzalno eti~ki vrijednog `ivota i `ivljenja i svijesti o svojem zajedni{tvu sa ostalim ljudskim bi}ima, mo`e do}i jedino ukoliko se stvore takovi ekonomski uslovi u kojima }e svatko svojim rezultatom rada ne samo sebe odr`avati ve} }e rastere}uju}i druge da ga odr`avaju, omogu}iti sveop}e podizanje razine kvalitete `ivota, a time i umno`iti mogu}nosti daljeg zdravijeg produ`etka vrste.³³

Aspekti iz kojih bi se mogla promi{ljeti etika sv. Klimnta Ohridskog, su daleko brojniji no {to ovdje prostor dozvoljava. No, jedno je sasvama sigurno, a to je da je ovaj tekst barem otvorio prostor za promi{ljanje eti~kih ideja iz `ivota i djela Svetoga Klimenta Ohridskoga posve}enog vaspitanju i obrazovanju svatkog da bi za svatkog taj mogao doprinjeti obogotvorenju u svakom od nas i onda i sada za tamo i negdje nekada. Drugim rije~ima, kako bi to rekao prof. d-r Kiril Temkov na svojim predavanjima: "Eti~ke ideje imaju o~inski smisao pravilnog usmjeravanja na{e pa`nje i pona{anja. Neke od njih su najbli`e na{e du{i, budu}i neposredno okrenute na{em duhu i direktni su izvori time na{ega morala... One predni~e u voljenju na{ega moralnog postupanja... Savjeti su za oblagoro|enje ljudi i ukaz kako ih osposobljavati da odaberu ono {to je najbolje, a te takve eti~ke ideje ~ine ih i o~inskim porukama i poukama. Takvu eti~ku snagu za nas imaju i poruke Svetoga Klimenta Ohridskoga.

³³ Da je svijesno ili ne Sveti Kliment Ohridski znao da zdravlje utje~e na vjeru o onom koji nam je `ivot dao pokazuje i ~injenica: narod treba biti ne samo prosvet`en nego i prosvetljen. A da bi tome bilo tako i da se do toga dolazi samo brinuju}i se o drugom, {to je jo{ jedan dokaz etike mu da bez zdravoga organizam ni do Boga se ne da sti}i jer nezdravi samo moliti ga mo`e, organizuje prvu slavensku ljekarnu od koje stvara prvu {kolu lje~iteljsku, a da bi podupreo tu aktivnost, pozivaju}i se na nesvima dostupnim nasle|enim arapskim izvorima, pi{e prva uputstva ljekarska u suglasnosti sa va`e}om kri{tianskom dogmom. Da bi konkretno primjenio rje~ Bo`ju, da nam je znanje dato da lje~imo sebe da bi Bogu slu`ili, u Ohridu osniva prvu bolnicu - ono {to se kasnije zloupotrebjavalo rije~jom "Lazaret". Da bi na kraju dokazao i pokazao kako se Bo`ji Kanon u praksi treba provoditi, Kliment bolnicu organizira kao neprofitnu organizaciju, navode}i da negovatelje i u~enike svoje u brizi pokazuju ne svoju mogu}u roditeljsku ljubav, ve} ljubav Boga kao roditelja na{. Da je ovakav pristup i zdravlju i negovanju `ivota bio ispravan govori i ~injenica da su mnogi, kao {to je Vasilij Vra~, iz jurisdikcija arhiepiskopija koje u sukobu bile su sa Ohridskom, ipak dolazile da nau~e kako se to, neovisno od dnevno-crkovnoj politici, `ivot da {tititi u ime onoga koji nam ga je dao. Neovisno o tome kako }e se danas ovdje i sada ocjenjivati ovakav postupak, neovisno o tome koje su mjere preuzimale crkvene vlasti {to u tzv. Carigradu, a {to posrijedno iz Rima da bi vaspstavili osnovu raskola 1054 godine, ostaje ~injenica da je ovakav pristup `ivotu jedini mogu}i na~in opravdanja onog {to nam je darovano: `ivot ti dajem da mno`i{ ga, al' mno`e}i ga ne zaboravi da duguje{ ga!

Eti~ke norme koje je iskazao jesu baza na{e etike, one imaju fundamentalno zna~enje za na{ moralni sistem".³⁴

Iz ovoga se jasno mo`e zaklju~iti da se upravo ovakvim Klimentovim `ivljenjem i postupanjem iz kojih se etika mo`e spoznati, omogu}ava i uspostavljanje individualne moralne strukture na ~vrstim osnovama, koja otvaraju}i prostor Bogu u nama, spre~ava nas da ubijamo Boga u drugima, time {to }emo slobodu shvatiti kao sopstvenu du`nost da sebe tako vaspitamo da nau~imo cjeniti tu|u slobodu, da sebe pot~injavaju}i dobrobiti drugih omogu}imo im da i oni nau~e kako `ivjeti sa drugima uz Boga do Boga. Direktnije re~eno, konzekvencija `ivota Svetoga Klimenta Ohridskoga jeste univerzalna moralna poruka koja zra~i iz njegovog djela i `ivota posve}enog otkrivanju vrlosti i vrlina u svakoga, da bi pou~avaju}i i sebe i druge tome, omogu}io im svojim `ivotom da nam daju za pravo, danas i ovdje, ustvrdimo da je takova etika kakova je Klimentova, realnost koju trebamo danas za sutra.

Neko je rekao da se svetcu ra|aju na putu ka nebu, a ljudi na obrnutom. No Kliment upravo dokazuje obrnuto. Nema svjetca koji }e to postati prije nego bude ~ovjek i za sebe i za druge. Takovi ljudi koje smo, nadajmo se ne samo iz zahvalnosti beatificirali, jesu oni koji su na{i prirodni za{titnici od nas samih. Re~ju: za{titnici su etike u nama, za nas, do Boga u sebi, za Boga u drugima. Za{titnici su na{i i etike nam jer u~e}i nas odgovornosti i potrebi samopot~injanja do `rtvovanja za druge, do promisli i dobrodjelanju pru`aju nam istu mogu}nost koji su oni imali i koju su ostvarili - biti sto`erima identifikacije samoga sebe kao ljudsko bi}e koje `ive}i sa drugima dolazi do svijesti da bez zajedin{tva i sudjelanja `ivota vi}e ne}e biti, {to nam pak omogu}uje da dorastemo do naroda, a iz toga do nacije. Takovi su ljudi - svetcu poput Klimenta Ohridskoga, tvorci osnove suvereniteta i identiteta jer etiku koju utemeljavaju ~ine univerzalnom jer povezuje sada{nost ne samo svakoga naroda sa njegovom pro{lo}u, ve} {to je mnogo bitnije sa njegovim osve}enjem za u budu}e, da {tuju}i ono {to mu je od Boga dato, koristi razumno neugro`avaju}i sopstvenu biomasu i potencijal za sopstveni opstanak u budu}e.

KORI[TENA LITERATURA:

³⁴ Кирил Темков, "Свети Климент Охридски - Тргaj се од злото и прави добро", Старт, Скопје, 30 мај 2003 година, стр. 54.

1. Антиќ Стојческа, Вера и Методиј Златански. *Ореолој на Св. Климент Охридски*. Охрид, 2006.
2. Арсовски, Томе. *Климент Охридски*. Скопје: Македонска книга, 1989.
3. Бошале, Никола. *Климент Охридски и школата на хуманизмот*. Охрид, 1983.
4. Конески, Блаже, Харалампие Поленаковиќ, Александар Спасов и Рада Угриновска, (ур.). *Книга за Климент Охридски*. Скопје: Кочо Рацин, 1966.
5. МПЦ. *Свети Климент Охридски 916-1966*. Скопје: Синодот на МПЦ, 1966.
6. Охридски, Климент. *Похвали и поуки*. Скопје: Табернакул, 1996.
7. Охридски, Климент. *Житија, слова, поуки*. Скопје: Македонска книга, 1974.
8. Поленаковиќ, Харалампие. *Творците на словенската писменост*. Скопје: Мисла, 1985.
9. *Свето писмо (Библија)*. Второ издание. Скопје: Британско и инострано библиско друштво - Свиндон во соработка со Македонска книга, 1991.
10. Советска медицинска енциклопедија, Том 17, Москва, 1960.
11. Темков, Кирил. "Свети Климент Охридски - Тргај се од злото и прави добро". Скопје, Старт, 30 мај 2003 година.
12. Темков, Кирил. "Етичките погледи на Свети Климент Охридски". Предавање за III година на студиите по философија на Институтот за философија по предметот Етика, Филозофски факултет, 2006.